

PALMIRA ZEMLEVIČIŪTĖ

Lietuvių kalbos institutas

ORCID id: orcid.org/0000-0002-8679-3253

Mokslinių tyrimų kryptys: lietuvių terminologija, lietuvių medicinos terminologijos istorija.

DOI: doi.org/10.35321/all84-04

MEDICINOS TERMINAI GROŽINIAME TEKSTE

Medical Terms in a Fictional Text

ANOTACIJA

Straipsnyje aptariami medicinos terminai pasirinktame grožiniame tekste (Noah Gordono romanas *Gydytojas. Avicenos mokynys*, 2020) ir jų požymiai bei paskirtis. Medicinos terminai vartojami gausiai, dažniausiai nupasakojant įvairias su gydymu susijusias situacijas. Gvildenamos dvi ryškiausiai išsiskiriančių terminų grupės – tikrieji (moksliniai) medicinos terminai ir netikrieji medicinos terminai, arba pseudoterminai, taip pat apibūdinamos medicinos terminų atliekamos funkcijos, jų kontekstinių partnerių (būdvardžių, dalyvių, veiksmažodžių) reikšmė realizuojant stilistinę funkciją, paliečiamas determinologizacijos klausimas.

Aptariant medicinos terminų funkcionavimą grožiniame tekste, straipsnyje kartu pateikiama kitų tyrėjų įžvalgų apie terminų vartojimo kalbamajame tekste ypatumus bei siūlomas terminų tame tekste klasifikacijas.

ESMINIAI ŽODŽIAI: medicinos terminas, grožinis stilius, grožinis tekstas, kontekstas, kontekstiniai partneriai, funkcija, determinologizacija.

ANNOTATION

The article addresses medical terms in a selected fictional text (Noah Gordon's novel *The Physician*, 2020), their features and functions. The text abounds in medical terms. They are usually used to describe various medical treatment related situations. The article focuses on two most prominent groups of terms: proper (scientific) medical terms and improper medical terms or pseudo-terms. It also describes the functions played by medical terms, the meaning of their contextual partners (adjectives, participles, verbs) in performing the stylistic function and addresses the topic of determinologization.

When discussing the functioning of medical terms in the fictional text, the article also presents the insights of other scholars concerning the peculiarities of the use of terms in a given text and the proposed classifications of terms in the text.

KEYWORDS: medical term, fiction style, fictional text, context, contextual partners, function, determinologization.

ĮVADAS

Terminų funkcionavimo grožiniame tekste¹ ypatumai. Prigimtinė ir natūrali termino funkcionavimo vieta yra mokslinis tekstas, kuriame terminas atlieka savo funkciją – trumpai, tiksliai, vienareikšmiškai įvardyti mokslinę sąvoką, kitaip tariant – sutraukti tam tikrą informacijos kiekį, ir kuriame terminas tiksliai ir vienareikšmiškai gali būti dekoduojamas (žr. Лобанов 2008: 77; Самохина 2011: 210; Тамбиева, Текеева 2019: 236).

Funkciniai stiliai nesudaro uždaru sistemų, tai viena kitą veikiančios kalbos atmainos (Župerka 1983: 115). Terminai, būdami mokslinio teksto atributai, neretai išeina už jiems įprastos specialiosios vartojimo srities ribų ir aktyviai skverbiasi į nespecialiąsias vartojimo sritis (žr. Самохина 2011: 169; Понамаренко, Уварова 2016: 95; Синелева 2020: 193). Viena iš tokių yra grožinė literatūra – meninio stiliaus vartojimo sritis (Pikčilingis 1971: 286; Župerka 1983: 113). Šis stilius, Juozo Pikčilingio žodžiais tariant, plati upė, sugerianti į save įvairius upelius bei upokšnius ir jų maitinama. Čia mielai naudojamos įvairiais kitais stiliais, įvairiais jų elementais. Rašytojo išraiškos priemonių paieškos laukas – visa kalba. Jam reikalingi ir stilistiškai neutralūs, ir stilistiškai žymėti, tiek knyginiai, dalykiniai, tiek šnekamosios kalbos ištekliai. Tačiau į grožinę literatūrą patekę kitų stilių elementai yra aktualizuojami (Pikčilingis 1971: 302; Župerka 1983: 115, 116).

Grožinis tekstas ypatingas tuo, kad jame, kaip minėta, gali būti vartojamos visų stilių išraiškos priemonės (taip pat ir terminai) (taigi, grožinis tekstas savo prigimtimi yra daugiastilis), bet čia pakinta tų priemonių funkcinis vaidmuo, jos čia atlieka kitą funkciją, nei tuose stiliuose, kuriuose kalbamųjų priemonių vartojimas yra įprastas (Pikčilingis 1971: 304; Немыка, Пешков 2015: 251; Синелева 2020: 193). Terminai grožiniame tekste jau nebėra terminai įprasta

¹ Plačiai ir įvairiapusiškai šią temą yra tyrinėję rusų autoriai (žr. literatūros sąrašą). Lietuvių autoriai apie terminų funkcionavimą netipinėje jų aplinkoje yra rašę nedaug. Minėtini tik keli atlikti tyrimai. Kazimieras Župerka yra nagrinėjęs kalbotyros terminų vartoseną publicistikoje (Župerka 2000: 75–182), o Asta Mitkevičienė yra rašiusi apie įvairių sričių terminų vartoseną internetinėje žiniasklaidoje (Mitkevičienė 2020: 108–127).

šio žodžio prasme: jie ne tik pavadina konkrečius objektyvios tikrovės daiktus ir reiškinius, bet ir įgyja emocinį atspalvį, suteikia tekstui tam tikrą koloritą (Глазкова 2008), taigi terminų mokslinis tikslumas susilpnėja, nes kalbamojo stiliaus tekstas išeina už terminologinio lauko ribų (Суперанская, Подольская, Васильева 1989: 135). Netipiniame kontekste terminai keičia savo semantinę struktūrą, t. y. patiria įvairaus pobūdžio transformacijų, dėl to gali įgauti kitą reikšmę arba papildomų konotacijų, netgi tapti frazeologizmų komponentais (Проконова 2013: 169; Понамаренко, Уварова 2016: 95, 96).

Nors grožiniame tekste terminai vartojami tokie patys kaip ir moksliniame, tačiau, kaip jau minėta, tų pačių terminų funkcijos skirtingų stilijų tekstuose yra kitokios. Grožinis kūrinys, nepaisant to, kad jame vartojami terminai, visų pirma siejasi su emocijų ir jausmų sritimi. Tokiame kūrinyje terminai gali atlikti visiškai jiems nebūdingas funkcijas (Шамсеева 2018: 116). Taigi terminas grožiniame tekste, be savo prigimtinės, nominatyvinės² dar atlieka kognityvinę, informacinę, apibūdinančią (charakterizuojančią), emocinę-ekspresinę, estetinę, vertinamąją, vaizdinę³ funkcijas, o moksliniame diskurse terminai atlieka tik nominatyvinę funkciją (žr. Жидкова 2007: 85–88; Жидкова 2008: 5–23; Лобанов 2008: 77, 82; Самохина 2011: 207; Смирнова 2012: 158; Ланьлань 2013: 179–180; Мухамеджанова 2015: 168; Немыка, Пешков 2015: 251–252; Ремпель 2015: 34; Эфендиева, Дзасежева, Хутова 2015: 222–223; Бобырева 2016: 123; Воскресенская 2016: 353–354, 365; Понамаренко, Уварова 2016: 96; Воскресенская 2017: 261; Рахимова 2017: 66–68; Сергеева 2018: 292; Шамсеева 2018: 147; Якунина 2018: 577–579; Маджаева 2020: 37; Синелева 2020: 194–198 ir kt.). Kita vertus, terminai grožiniame tekste gali būti vartojami ir vien tik savo tiesiogine, terminine, reikšme, įvardyti tas pačias sąvokas kaip ir specialiajame tekste ir neturėti kokių nors papildomų atspalvių (žr. Попова, Гамов 2019: 97). Tačiau, nepaisant to, bet kuris žodis, atsidūręs jam neįprastame kontekste, šiek tiek keičia savo reikšmę.

Termino grožiniame tekste prigimtis yra dvilypė. Čia terminai (tiek autoriaus, tiek ir veikėjų kalboje, žr. Немыка, Пешков 2015: 250) vartojami savo tiesiogine, specialia, reikšme, kaip ir moksliniame tekste, t. y. perteikia informaciją, bet, skirtingai nuo minėto, grožiniame tekste jie turi įvairių epitetų, neįmanomų specialiajame tekste, kurie suteikia emocinę, vertinamąją reikšmę. Terminai čia atlieka vaizduojamąją, emocinio poveikio paskirtį, t. y. virsta specialiomis išraiškos priemonėmis: jie perprasminami, metaforinami, įgyja vienokį ar kitokį ekspresinį pobūdį (Пикčilingis 1971: 304; Самохина 2011: 170; Смирнова

² Dar vadinama nominatyvine-apašomąja (Немыка, Пешков 2015: 252). Šioji laikoma esmine termino funkcija.

³ Dar vadinama menine-vaizdine funkcija (Немыка, Пешков 2015: 252).

2012: 159; Ланьлань 2013: 179–180; Бобырева 2016: 124, 125). Terminai grožiniame tekste netenka specialiajai leksikai būdingų ypatybių ir įgyja bendrosios leksikos žodžiui būdingų požymių (žr. Немыка, Пешков 2015: 251–252; Тамбиева, Текева 2019: 238).

Terminas iš prigimties neturi emocinio–ekspresinio atspalvio⁴, t. y. jis yra stilistiškai neutralus, bet grožiniame tekste terminas praranda stilistinę neutralumą ir įgyja emocinį–ekspresinį atspalvį (Самохина 2011: 206; Бобырева 2016: 123; Синелева 2020: 197). Jis tampa vaizdinio mąstymo, kuris yra grožinio stiliaus pagrindas, priemone (Ланьлань 2013: 179–180; Синелева 2020: 198).

Mokslinio ir grožinio teksto adresatai yra skirtingi. Manoma, kad grožinio, priešingai nei mokslinio, teksto skaitytojas tą patį terminą neišvengiamai suvoks supaprastintai (Самохина 2011: 170, 171). Skaitytojui terminas grožiniame tekste gali būti nežinomas, tuomet jo dešifravimas padeda gauti naują informaciją. Šiuo atveju terminas atlieka kognityvinę funkciją (žr. Лобанов 2008: 77; Самохина 2011: 207; Смирнова 2012: 158; Немыка, Пешков 2015: 251; Бобырева 2016: 123; Воскресенская 2016: 355; Рахимова 2017: 66, 68; Шамсеева 2018: 117).

Kai terminas patenka į grožinį tekstą, jis ne tik pats keičiasi, bet dažnai keičia ir tą tekstą (Александровна, Халифовна, Руслановна 2015: 218). Koks gi terminų vartojimo grožiniame tekste tikslas? Teigiama, kad terminai vartojami norint sukurti mokslinį foną (Жидкова 2007: 88; Матвеева 2012: 150; Шамсеева 2018: 117). Anastasijos Sinelevos manymu, tai yra pagrindinė termino grožiniame tekste funkcija (Синелева 2020: 194). Rašytojai savo kūrinuose terminus vartoja sąmoningai – dažnai norėdami kuo tiksliau aprašyti tam tikras daiktų, veikslių ar reiškinių, apie kuriuos pasakoja, ypatybes, arba veikėjų profesiją, veiklos sritį (tokių veikėjų kalboje esama daug specialiosios leksikos). Be

⁴ XX a. pabaigoje buvo manoma, kad emocinė–ekspresinė konotacija mokslo kalbai ir terminijai išvis nebūdinga. Tačiau vėliau pradėta kelti mintis, kad mokslo kalba nėra visiškai stilistiškai neutrali, kad joje yra savitų emocinės–ekspresinės konotacijos bruožų. Kalbamoji konotacija reikalinga mokslo kalbos paveikimui – mokslininkas negali vien tik konstatuoti faktų, bet turi juos ir vertinti.

Terminologijoje vaizdingumo dažniausiai nevengiama tada, kai siekiama išryškinti skiriamąją (distinktyvinę) terminų funkciją, kai skiriamuoju požymiu imamas tyrėjo įspūdis, kurį jam daro pavadinamasis augalas ar gyvūnas, arba subjektyviai vertinamos kurios nors augalo ar gyvūno ypatybės (pvz.: *skiauterinis papartis* (*Dryopteris cristata*), *šalmuotoji gegužraibė* (*Orchis militaris*), *puošnūsis gvazdikas* (*Dianthus superbus*), *lieknasis švylys* (*Eriophorum gracile*)). Tokie terminai yra vaizdingi ir tas jų vaizdingumas specialiai sukuriamas mokslo kalboje. Kitais atvejais vaizdingumas į mokslo kalbą perkeliamas iš liaudies kalbos (terminologizuojant išraiškingus pavadinimus), pvz.: *perkūnropė* (*Sempervivum*), *kiškio ašarėlės* (*Briza media*)).

Taigi vieni terminai emocinę–ekspresinę konotaciją įgyja kartu su terminologizacija, o kiti dėl terminologizacijos jos nepraranda, nes pasikeičia tik jų leksinė reikšmė, įgydama termininių semų (Gaivenis 2002: 44–46).

to, rašytojai terminus vartoja ir todėl, kad skaitytojas galėtų geriau suprasti ir įsivaizduoti įvykių, aplinkybių vietą ir laiką, įvertinti ir pajusti tuos įvykius, apie kuriuos rašoma. Rašytojui tai ir puiki galimybė pademonstruoti savo erudiciją, tos srities išmanymą, parodyti, kaip giliai jis žino tai, apie ką rašo (Самохина 2011: 173; Тамбиева, Текеева 2019: 238). Apskritai daugeliu atvejų terminų pasirodymas grožinio kūrinio tekste dažniausiai nuspėjamas, nes pati kūrinio tema ir siužetas kokiu nors būdu susiję su moksline, technine žmogaus veiklos sritimi (Самохина 2011: 171; Самохина 2011: 209; Бобырева 2016: 123; Якунина 2018: 579).

Terminų vartojimas grožinėje literatūroje yra stilistiškai pateisinamas, nes terminai padeda atskleisti kūrinio idėją (Жидкова 2007: 86; Глазкова 2008; Немыка, Пешков 2015: 251). Jie yra meninių autoriaus uždavinių sprendimo priemonė (Бобырева 2016: 123). Terminai papildo grožinio kūrinio vaizdinių kalbos priemonių arsenalą (Мухамеджанова 2015: 174; Немыка, Пешков 2015: 251). Jie kaip vaizdiniai ir ekspresiniai grožinio kūrinio kalbos elementai padeda sukurti veikėjų kalbinę ir portretinę bei jų aplinkos charakteristiką, komišką efektą, suteikia pasakojimui išraiškingumo ir originalumo (Жидкова 2007: 88; Мухамеджанова 2015: 175; Немыка 2015: 180–181; Немыка, Пешков 2015: 251). Terminai taip pat sustiprina kūrinio pažintinę reikšmę, nes leidžia rašytojui tiksliai per žodį atkurti veikėjų profesinį gyvenimą, charakterizuoja juos kaip savo srities profesionalus (Немыка, Пешков 2015: 251; Сергеева 2018: 293; dar plg. Якунина 2018: 577), taip pat aprašomiems įvykiams suteikia realistiškumo (Воскресенская 2012: 137; 2015: 45).

Kalbant apie termino funkcionavimą grožiniame tekste, negalima nepaminėti determinologizacijos⁵ reiškinio. Ar terminas, patekęs į bendrąją vartoseną, vis dar išlieka terminas? Ar jis nepraranda savo svarbiausių požymių, kai pradeda vartoti bendrinėje kalboje? Valerijos Danilenko manymu, tai toli gražu ne ginčijamas klausimas (Даниленко 1977: 5–6).

Determinologizacija susijusi su kokybiniais termino pokyčiais. Ji suprantama kaip laipsniškas, lėtas, ilgas procesas, kai terminas išeina už terminologinės sistemos ribų, praranda ryšį su sąvoka (ji supaprastėja, tampa suprantama ne-specialistams), vienareikšmiškumą, tikslumą, netenka savo specialiosios reikšmės ir įgyja naujų požymių (Суперанская, Подольская, Васильева 1989: 133, 135–136; Собянина 2011: 22).

⁵ Kazimieras Gaivenis šiam reiškiniiui įvardyti vartoja terminą *determinizacija* (Gaivenis 1997: 6), Regina Kvašytė – *determinizavimas* (Kvašytė 2005: 29). Plačiau apie determinologizaciją žr. Татаринов 2006: 47; Середюк 2013: 150–155; Salamakha 2017: 70–71; Mincu 2018: 32–33; Humbert-Droz, Piction, Candamines 2019: 2–5; Константинова 2019: 83–88). Šio straipsnio autorė savo darbe vartoja terminą *determinologizacija*.

Determinologizacija gali vykti dviem etapais. Pirmajame etape terminas įvedamas į bendrinę kalbą termininę reikšmę turinčio žodžio pavidalu. Antrajame etape, jau bendrinėje kalboje, vyksta to žodžio reikšmės perkėlimas ir papras-tojo žodžio (dažnai metaforos) atsiradimas. Terminas, išėjęs už savo funkcionavimo srities ribų, nebūtinai pereina abu etapus. Pirmasis etapas, kai terminas peržengia minėtą sritį, nepakeisdamas savo reikšmės, gali būti vienintelis (Синелева 2020: 198).

Valentina Sobianina skiria dvi pagrindines determinologizacijos kryptis. Pirmuoju atveju terminas pavadina specialų denotatą, tačiau šio termino vartojimo sfera plečiasi, jis randamas nespécialistų kalboje, vartojamas sakytinėje kalboje, publicistikoje, grožinėje literatūroje ir kt., taigi vyksta termino semantinės struktūros supaprastinimas (dalinė determinologizacija⁶). Antruoju atveju specialus denotatas pakeičiamas nespécialiu, ir kuriama nauja, perkeltinė, reikšmė asociacijų ir analogijų keliu (Бычкова 2011: 45; Собянина 2011: 24). Determinologizacija⁷ remiasi metaforiniu termino permąstymu, tačiau, kita vertus, pastarasis pats savaime ne visada byloja apie tai, kad terminas įgauna perkeltinę reikšmę, kuri savo ruožtu veda prie determinologizacijos, mat terminas minėtąja reikšme gali būti pavartotas atsitiktinai (autorinis okazionalizmas) (Бычкова 2011: 461).

Terminų grožiniame tekste klasifikacijos. Galima būtų išskirti keturias terminų grožiniame tekste klasifikacijas. Pirmojoje klasifikacijoje terminai skirstomi į dvi grupes pagal tai, kokiomis reikšmėmis jie vartojami tekste, t. y. tiesioginės reikšmės ir perkeltinės reikšmės terminus (Маджаева 2020: 37).

Antrojoje klasifikacijoje išskiriamos trys terminų grupės, t. y. terminai skirstomi remiantis jų vartojimo apimtimi: plačiai vartojami terminai, specialieji terminai ir labai specializuoti terminai (Жидкова 2007: 84; Жидкова 2008: 4).

Trečioji ir ketvirtoji klasifikacijos yra labai panašios. Čia terminai skirstomi atsižvelgiant į tai, ar skaitytojui jie gali būti suprantami ar ne ir ar autorius terminus aiškina ar ne. Taigi trečiojoje išskiriamos keturios terminų grupės:

1. Nepaaiškinti terminai, kurių reikšmė suprantama skaitytojui.
2. Terminai, kurių reikšmė skaitytojui neaiški ir autoriaus nepaaiškinta.
3. Terminai, kurie skaitytojui nesuprantami ir kuriuos autorius paaiškina.
4. Terminai, kurie skaitytojui aiškūs, bet autorius jų reikšmę paaiškina (Эфендиева, Джасежева, Хутова 2015: 220–222).

Ketvirtojoje klasifikacijoje taip pat skiriamos keturios terminų grupės:

1. Skaidrūs nepaaiškinti terminai – terminai, kurie skaitytojui nesuprantami ir autoriaus nepaaiškinti.

⁶ Olga Бычкова dalinę determinologizaciją vadina *despecializacija* (Бычкова 2011: 460).

⁷ Termino determinologizacija galima tik po jo despecializacijos, t. y. termino perėjimo į kitus stilius (Бычкова 2011: 459).

2. Neskaidrūs nepaaiškinti terminai – terminai, kurie skaitytojui nesuprantami ir autoriaus nepaaiškinti.

3. Neskaidrūs paaiškinti terminai – terminai, kurie skaitytojui nesuprantami ir autoriaus paaiškinti.

4. Skaidrūs paaiškinti terminai – terminai, kurie skaitytojui suprantami, bet autoriaus paaiškinti (Самохина 2011: 174).

Reikia pasakyti, kad medicinos terminų straipsnyje nesimama klasifikuoti, tačiau šiomis klasifikacijomis pasinaudota aiškinantis medicinos terminų funkcionavimo grožiniame tekste ypatybes.

Straipsnio **objektas** – grožiniame tekste vartojami medicinos terminai. Pasirinktas šaltinis – Noah Gordono romanas *Gydytojas. Avicenos mokinys*. Tai amerikiečių rašytojo iš anglų į lietuvių kalbą Leono Judelevičiaus išverstas, leidyklos „Alma littera“ 2020 m. išleistas kūrinys. Knyga skaitytoją nukelia į XI amžių. Tai pasakojimas apie berniuką Robertą Koulą, kuris anksti pajunta pašaukimą gydyti žmones, užsibrėžia tikslą tapti gydytoju ir atkakliai jo siekia. Iš viduramžių tamsos ir prietarų valdomo Anglijos pasaulio R. Koulas leidžiasi į klajones su jį priglaudusiu barzdaskučiu chirurgu ir išeina gydymo pradžiamokslį. Išgirdęs apie stebuklus darantį Persijos gydytoją Ibn Siną (Avicena), leidžiasi į ilgą kelionę į kraštą, kur musulmonai išgyvena mokslo ir kultūros aukso amžių. Romane ne tik pagauliai pasakojama pagrindinio veikėjo tapsmo gydytoju istorija ir nuotyčiai, vaizdžiai aprašomos šalys ir miestai, vargdienių butis ir valdovų prabanga, bet ir pateikiama daug medicinos istorijos ir praktikos žinių, kurios sumaniai įpinamos į romano siužetą (Riaubaitė 2016).

Straipsnio **tikslas** – išsiaiškinti medicinos terminų funkcionavimo netipinėje jų aplinkoje⁸ – grožiniame tekste – ypatumus. Siekiant šio tikslo iškelti tokie **uždaviniai**: išrinkti sakinius, kuriuose vartojami medicinos terminai, kreipiant dėmesį į tai, kokiuose romano mikrokontekstuose⁹ pasitaiko medicinos terminų ir kokia jų leksinė apsuptis, nustatyti medicinos terminų temines grupes ir jas sudarančių terminų vartojimo dažnumą, išsiaiškinti, kokias funkcijas atlieka medicinos terminai, patekę į grožinį tekstą. Straipsnyje pasitelkiami aprašomasis analitinis, kontekstinės interpretacinės analizės, skaičiavimo metodai. Gausiai pateikiama teiginius iliustruojančių romano sakinių. Kiekvienas sakiny

⁸ Tipinė medicinos termino funkcionavimo aplinka yra mokslinis tekstas, kuriam būdingos tokios stilistinės ypatybės kaip logiškumas (nuoseklumas, rišlumas), dalykinis tikslumas, apibrėžtumas, objektyvumas, glaustumas, aiškumas (žr. Pikčilingis 1971: 314–323; Župerka 1983: 102–103).

⁹ Mikrokontekstu čia laikomos romane aprašomos įvairios su medicina susijusios situacijos, pavyzdžiui, ligonio apžiūra, ligos nustatymas, jos apibūdinimas ir gydymas ir pan.

(dažniausiai) rašomas naujoje eilutėje, sakinio gale lenktiniuose skliaustuose nurodomas romano puslapis. Terminai sakiniuose išskiriami kursyvu (prireikus pabraukiami) straipsnio autorės.

MEDICINOS TERMINAI NOAH GORDONO ROMANE *GYDYTOJAS. AVICENOS MOKINYS*

Iš romano rankiniu būdu buvo išrinkti 1556 sakiniai, kuriuose rasta medicinos terminų, t. y. jie nagrinėti platesniame kontekste. Reikia pažymėti, kad pastarasis terminų reikšmei moksliniame tekste apibrėžti ir suvokti nebūtinai, mat terminas čia vartojamas taip, kad nekeltų jokių nereikalingų asociacijų ir nebūtų skirtingai suprantamas, tačiau grožiniame tekste kontekstas vaidina svarbų vaidmenį. Mat tik kontekste išryškėja įvairiausi žodžių (taip pat ir terminų) prasminiai atspalviai bei papildomos konotacijos (žr. Pikčilingis 1971: 315; Župerka 1983: 103).

Terminų poreikį grožiniame tekste lemia kūrinio tematika. Pavyzdžiui, Liubovė Voskresenskaja, analizuodama terminų, einančių grožinių kūrinių antraštelėmis, apibrėžtis ir nustatydamą tų terminų vaidmenį atskleidžiant kūrinių temą, teigia, kad kūrinio pavadinimą galima laikyti glaustu jo kontekstu (Воскресенская 2012: 141).

Jau pats pasirinkto romano pavadinimas *Gydytojas. Avicenos mokinys* signalizuoja apie temą. Tai medicina. O šioji implikuoja medicinos terminų būtinumą. Be jų pasakojimo nebūtų galima įsivaizduoti, nes kaipgi rašyti apie mediciną be šios srities terminų. Medicinos terminai romane dažniausiai vartojami aprašant įvairias medicinines situacijas, t. y. daugiausia autoriaus (pasakotojo), nors, žinoma, jų bent kiek esama ir veikėjų (tiesioginėje) kalboje. Galima būtų išskirti keletą pagrindinių mikrokontekstų, kuriuose vartojami medicinos terminai.

Visų pirma be jų neįmanoma išsiversti pasakojant apie gydančiųjų asmenų (romane tai barzdaskučiai chirurgai, gydytojai, medicinos mokiniai) kasdienį darbą, t. y. apžiūrint ligonius ir nusakant jų fizinę būklę, pvz.:

Barzdaskutys palietė suodinus *riešus* ir *pirštus*, striuku pirštu bakstelėjo į ištinusią *alkūnę* (88);

Pažvelgęs į atkištą kairės *rankos smilių*, jau smarkiai pažeistą *gangrenos*, Robas vos susitvardė neatsidusęs (139);

<...> apžiūrėjo piemenį, šio *oda* buvo pamėlynavusi, *raumenys* kieti ir sustingę (402);

Jis vėmė ir viduriavo, pakaitomis jį krėtė tai *šaltis*, tai svilino *karštinė* (459);

Jį kamavo *karštligė* ir tokia *pūlių* gausa *krūtinėje*, kad *nugaroje* atsirado didelis, minkštas *gumbas* (612).

Medicinos terminai dažnai vartojami žmonių ligoms, liguistoms būsenoms ir jų požymiams apibūdinti, pvz.:

Maras prasideda nestipria *karštine*, ima skaudėti *galva*, kartais smarkiai. *Karščiui* itin pakilus, atsiranda pakitimų *kirkšnyse*, *pažastyse* ar už *ausų*, juos įprasta vadinti *bubonais* (408);

Karštinė prasidėjo jau senokai – tėvas ėmė vemti, jį kamavo klaidus *skausmas* dešinėje *pilvo* pusėje (458);

Pirmas aiškus ligos požymis yra staigus *pilvo skausmas*. *Skausmas* paprastai būna stiprus, kartais ir silpnesnis. Retkarčiais krečia *drebulys*, dažniau užaina *pykinimas* ir vemiamas. Paskui kyla *karštis*, tai antras būdingas požymis (630).

Medicinos terminų neabejotinai prireikia operacijoms ir kitokioms medicininėms manipuliacijoms ir intervencijoms aprašyti, pvz.:

Barzdaskutys išgrandė iš *žaidzos* negyvus *audinius*, paskui atidžiai ją apžiūrėjo, geležinėmis žnyplėmis švelniai ir tiksliais judesiais vis traukdamas šipulėlius ir smulkius pašinus (90);

Apipjovęs *odą* ratu aplink *pirštą*, atsikvėpė, nusausino skudurėliu *kraują*, tada įpjovė sveikąją *piršto* dalį iš abiejų pusių ir atsargiai atlenkė *odą* link *krumplio*, palikdamas du atvartus (140);

Kiti *ligoniai* sparčiai ėjo vienas po kito: Robui teko grąžinti į vietą išnirusią *kulkšnij*, sutvarstyti vaikui *rankoje* pjautuvo padarytą gilią *žaidzą* (140–141);

Čiupęs sužeistą *koją* už *čiurnos* ir *blauzdos*, *gydytojas* įsirežęs ėmė sukti persikreipusią *koją*, mėgindamas ištiesinti (178);

Tada brauk *adatos* smaigaliu į išorinio *akies* kampo pusę šiek tiek aukščiau, bet lygiagrečiai su *vyzdžiu*. Tada *drumstis* nusileis žemyn, po juo. Jei operuoji dešinę *akį*, *adatą* laikai kaire *ranka*, ir atvirkščiai (363).

Medicinos terminai būtini perteikiant medicinos mokiniams žmogaus anatomijos žinias, pvz.:

– Atkreipkite dėmesį į *šlaunikaulį*, – tarė Džalalas, – čia pats didžiausias ir tvirčiausias *kūno kaulas* (425);

Ar matote, kaip septynios viršutinės *šonkaulių* poros lanksčiomis *kremzlėmis* prisitvirtinusios prie *krūtinkaulio*? Kitas tris kartu laiko *jungiamasis audinys*, <...> (425).

Iš apžvelgtų medicininių mikrokontekstų matyti, kaip rašytojas, pasitelkdamas pagrindinį medicinos terminijos arsenalą, piešia įtaigų profesinį medicinos specialisto kasdienio gyvenimo paveikslą.

Kadangi romano veiksmas vyksta viduramžiais, neapsieinama be istorinių medicinos terminų, kuriais įvardijami anuomet gydymu besiverčiantys ir kiti su medicina susiję asmenys, pvz.: *barzdaskutys chirurgas*, *pribuvėja*, *šundaktaris*, *žindyvė*, pvz.:

– Moterie, tau dar ne taip skaudės, – po akimirkos tarė *pribuvėja*, tepdamasi rankas iki alkūnių (15).

Prastuomenei užtekdavo *barzdaskučių chirurgy*; kad šie nuleistų kraujo ar kaip kitaip abejotinai imtųsi gydyt, <...> (25);

Ji žinojo, kur rasti *žindyvę*, ir išsinešė kūdikį (18);

<...> beveik visur Europoje mūsų amato žmonės – tik vargani *šundaktariai* ir sukčiai (182).

Istorizmais galima laikyti ir tokius romane vartojamus medicinos terminus, kaip *įščios*, *bubonas*, *kastracija*, *kastratas*, *maras*. Taigi, medicinos terminai yra ne tik pasakojamojo laikotarpio, bet ir sveikatos bei medicinos reikalų padėties atspindys.

Romane aiškiai išsiskiria dvi su medicina susijusių terminų grupės. Visų pirma tai tikrieji (moksliniai) medicinos terminai, daugiausia įvardijantys anatomines ir klinikinės sąvokas, ir netikrieji medicinos terminai, arba apyterminiai (plg. *околомедицинская лексика*, žr. Жидкова 2008: 7), pseudoterminai, kurie neišvardija tikslių medicinos sąvokų, jas tik apytiksliai pažymi, pvz.:

Citrinžolės ir krapai tiko nuo *šlapinimosi bėdų*, <...> (99);

– Na, įsimetė *kūną graužianti liga*, nestabdoma ji sunaikins plaštaką, paskui visą ranką (139);

<...> jį kankina toli pažengusi *krūtinės negalia* <...> (176);

<...> *kaulų liga* tą seną moterį vis tiek kamavo negailėstingai (429);

– Čia *storijų žarnų liga*. Kartais vadinama *šono liga*. Apnuodijimas, prasidėjęs viduriuose, išplitęs po visą kūną (459);

– Kodėl žmonės kankina *pilvo negalia*? (586);

– Jau buvo pameistrys, bet praėjusiais metais mirė nuo *ligos krūtinėje* (656);

– Kalbėsiu apie *pilvo šono negalavimus* (669).

Rastas atvejis, kai toks terminas apibrėžiamas, pvz.:

Barzdaskutys chirurgas jiems aiškino, kad *Visuotinis ypatingasis yra Rytų vaistas, gaminamas iš džiovintų ir sumaltų žiedų užpilo*, <...> (65).

Tačiau tokių, netikrųjų, medicinos terminų nėra daug. Prie jų būtų galima priskirti ir įvairius liaudies gydymo priemonių, dažniausiai vaistinių žolių, augalų ir jų dalių, pavadinimus, kurie pasitaiko pasakojant apie barzdaskučių chirurgų amatą. Tokie pavadinimai taip pat teikia informacijos apie romane vaizduojamo amžiaus mediciną, kai, trūkstant mokslus išėjusių gydytojų ar neišgalint kreiptis į juos pagalbos, gydytasi visokiomis žolėmis, augalais ir jų antpilais bei kitokiais buityje naudojamais daiktais, pvz.:

Citrinžolės ir krapai tiko nuo šlapinimosi bėdų, *baliniai ajerai* gerino nuo drėgmės ir šaltų skysčių prastėjančią atmintį, virinamų *kadagių uogų* garai atkimšdavo užgulotos nosies ertmes, karštus nuplikytus *lubinus* reikėjo dėti ant pūlių, o *mirtos* ir *dedėšvos* ramino bėrimų niežulį (99);

Karščiuojanti ponia buvo pagirdyta *portulakų užpilu*, pilvo skausmų kamuojamas vaikas gavo *ramunėlių* (108);

Vaikinui ranką jis pririšo prie *lentelės* atsukęs plaštaką delnu į viršų (140);

Sudraskęs kelis *skudurus*, jis padarė *raištį* ir apsuko Osbernui pėdą ir kulkšni (179);

Valė žarnyną *ramunėlių arbatos* ir *pieno klizmomis*, davė *rabarbarų* ir *druskų* (459);

<...> *rožių vandenyje mirkytų portulakų ištrauka* tiko karščiuojančiai gerklei skauti, *džiovintų našlaičių užpilas* slopino galvos skausmus ir karštinę, o *čiulpiamas pušų saku* ir *medaus mišinys* lengvino kosulį ir mažino gleivių kvėpavimo takuose (669).

Toliau pereinama prie tikrųjų (mokslinių) medicinos terminų. Jų romane vartojama daugiausia, ypač tose romano dalyse, kuriose pasakojamas apie R. Koulo medicinos studijas Persijos mieste Isfahane, jose gausiai vaizduojama medicinos mokslo ir praktikos situacijų.

Pirmiausia medicinos terminai romane atlieka nominatyvinę funkciją – jie įvardija svarbiausias medicinos sąvokas:

žmogaus kūno dalis, organus ir jų dalis¹⁰: *Adomo obuolys, akis, akloji žarna, aklosios žarnos atauga, alkūnė, apyvarpė, audinys, ausis, burna, dantis, dilbis, galva, gerklė, gimdos kaklelis, gimdos sienelė, gomurys, griaučiai, inkstai, išeinamoji anga, jungiamasis audinys, juosmuo, kaklas, kapšelis, kaulas, kelis, kepenys, kirkšnis, klubas, koja, kraujagyslė, kraujas, kremzlė, krumplys, krūtinė, krūtinės ertmė, krūtinės ląsta, krūtinkaulis, kulkšnis, kvėpavimo takai, lęšiukas, liežuvis, lūpa, nykštys, nosis, nugara, pažastis, pečiai, pilvaplėvė, pilvas, pilvo ertmė, pilvo sienelė, pirštas, plaštaka, plaučiai, raumuo, riešas, sąnarys, sausgyslė, sėklidė, skrandis, skruostikaulis, smiliumas, sprandas, storoji žarna, strėnos, širdis, šlapimo pūslė, šlaunikaulis, šonkaulis, trachėja veidas, vena, vyzdys, žandikaulis, žarna, žastas, žastikaulis ir kt., pvz.:*

Šonkaulį kaskart įkvepiant skaudėjo dar labai ilgai (157);

Čiupęs sužeistą *koją* už čiuornos ir *blauzdos*, gydytojas įsirežęs ėmė sukti persikreipusią *koją*, mėgindamas ištiesinti (178);

Liežuvis aiškiai pajuodo, *gomurys* balkšvai papilkėjo (322);

<...> išgėręs susitrenkė *nugarą*, bet netrukus skausmas išsiplėtė į kairę *sėklidę* ir dešinę *šlaunį* (358);

Išsirinkęs lenktą, ilgu smailu galu skalpelį, prapjovė *odą*, atverdamas *pilvą* nuo *kirkšnies* iki *krūtinkaulio* (621);

Krūtinė buvo sutraiškyta, *trachėja* užspausta, vergas uždusęs, *veidas* jau patamsėjęs, pritvinkęs *kraujo* (658);

Paskaita buvo skirta *žasto*, *dilbio* ir *šonkaulių* lūžiams, taip pat apie išnirusį *žandikaulį*, *petį* ir *alkūnę* (674);

Slystelėjęs kailialupio peilis įsmigo Ostrikiui giliai į *dilbį* ir prakirto *arteriją* (695);

¹⁰ Medicinos terminų grupės pateikiamos pagal gausumą.

ligas, liguistas būsenas, simptomus: *auglys, bubonas, dieglys, drebuly, drugys, dusuly, džiova, europietiška karštinė, gangrena, gelta, gumbas, hemorojus mazgai, karpa, karštinė, karštis, karštligė, katarakta, kosuly, kraujoplūdis, kraujosruva, maras, mėšlungis, navikas, niežai, niežuly, paralyžius, pelkių karštligė, peršalimas, pienligė, pykinimas, podagra, pūliavimas, pūlinė angina, pūlingas gerklės uždegimas, pūlinys, raupai, reumatas, skausmas, skorbutas, sloga, šunvotė, tymai, valktis, vėmimas, vėžys, žaizda ir kt., pvz.:*

<...>, gydo *kurtumą* ir peršinčias akis, *kosulį* ir *džiovą*, *skrandžio skausmus* ir *geltą*, *karštinę* ir *drugį*. Įveikia visas ligas! (55);

Galvos skausmo kamuojamai našlei jis pardavė tris buteliukus vaistų, vyrui su *podagra* – dar pustuzinį (141);

<...> dažniausiai *katarakta* prasideda nuo mažytės regos beveik netrikdančios dėmelės ant lęšiuko, <...> (363);

Diena iš dienos Robas amputavo galūnes, tvarkė įvairiausias *žaizdas*, prapjaudavo ar pradurdavo pilvą, kad sumažintų jo ertmėje susikaupusių skysčių slėgį, šalino *hemorojus mazgus*, tvarkė išsiplėtusias venas (504);

<...> apsėstas minčių apie ligą, nusinešusią jos tėvo gyvybę, jis puikiai žinojo, kad pirmasis požymis yra *vėmimas* (587);

Hudas skundėsi *pienligės* požymiais, bet jo burnoje nebuvo matyti *pūslelių*, jis nekarščiaavo, gerklė nebuvo paraudusi, ir apskritai kaip ligonis atrodė labai jau gyvybingas (669);

Pasakojo jiems apie žoles – kurios mažina *galvos skausmą*, o kurios nuo *dieglių*, kuriomis reikia slopinti *karštį* ar *slogą*, stabdyti iš nosies plūstantį kraują ar gelbėti nušalusią odą, kuriomis gydyti *pūlingą gerklės uždegimą* ar geliančius kaulus (697);

vaistus, vaistines medžiagas ir tvarsliają: *gydomasis pleistras, gydomosios žolės, kalomelis, kamparas, kamparo tepalas, karštas kompresas, karštinę slopinančios vaistažolės, kraujavimą slopinantys vaistai, laisvinamieji, opijus, rožių vanduo, sagapenas, skausmą malšinantys vaistai, skausmą slopinantis antpilas, skausmą slopinantis mišinys, šaltas kompresas, tepalas, traukiamasis tepalas, tvarstis, vaistas ir kt., pvz.:*

<...> paliko butelį su *skausmą slopinančiu antpilu* (177);

<...> jame išdėstyti visi gydymo būdai pagal Aleksandrą Tralietį ir paaiškinta, kaip ruošti *tepalus, karštus kompresus* ir *gydomuosius pleistrus* (193);

Tada pašildė *rožių vandens*, mirkė jame skudurėlius, dėjo *kompresus*, nuolat keisdami atvėsusius naujais (415);

Paskui jis liepė Robui paruošti *kraujavimą slopinančių vaistų* ir skirti kareiviui rūgštesnio maisto, kol paaiškės, kad išvengta uždegimo ir kraujosruvų (441);

<...> vis dėlto kartais dėl tų *skausmą malšinančių vaistų* chirurgai galėjo operuoti ramiai, nes ligonis mėšlungiškai netrūkčiodavo ir neklykdavo (502);

Jis išvalė jai žarnyną, dėjo *šaltus* ir *karštus kompresus* (583);

gydymo prietaisus, įrankius ir įnagius: *adata, ausų grandiklis, chirurginiai instrumentai, chirurginiai įrankiai, chirurginis peilis, chirurginis siūlas, chirurgo instrumentai, chirurgo įrankiai, chirurgo reikmenys, doiašmenis lancetas, gydymo įrankiai, gimdymo krėslas, grąžtelis svetimkūniams iš kaulų traukti, įtvaras, kanalų plėtiklis, kaulų pjūklelis, peilis, peiliukas cistoms atverti, skalpelis, skustuvas, smulkiadantis pjūklelis, tempimo įtaisas, vaškuotas siūlas ir kt., pvz.:*

Išsitraukė du aštrius *peilius*, *adatą* su *vaškuotu siūlu*, trumpą lentelę, skepetų tvarsčiams ir mažą *smulkiadantį pjūklelį* (140);

Robo *skalpeliui* smingant į odą, Geršomas aiktelėjo (243);

Jis šveitė ir galando lenktus ir apvalintais galais *skalpelius*, *kaulų pjūklelius*, *ausų grandiklius*, *kanalų plėtiklius*, mažus *peiliukus cistoms atverti*, *grąžtelius svetimkūniams iš kaulų traukti* (496);

<...>, netrukus jis jau nepailsdamas darbavosi visais *chirurginiais instrumentais* (503);

Dešinėje rankoje laikydamas aštrų *skustuva*, nereikalingas kūno dalis nurėždavo vienu judesiu, <...> (508);

Jam padavė *chirurginių įrankių* krepšį (659);

gydymo procese dalyvaujančius asmenis: *barzdaskutys chirurgas, chirurgas, gydytojas, gimdyvė, kastratas, ligonis, naujagimis, pacientas, pribuvėja, slaugytojas, vaistininkas, žindyvė ir kt., pvz.:*

Jis anaip tol netroško tapti tokiu siurbėle *šundaktariu*, kaip tas, nuleidęs tėvui kraujo ir jį numarinęs (33);

<...>, gyrėsi, kad jo karavane darbuojasi patyręs *barzdaskutys chirurgas* (279);

Vyriausiasis *gydytojas* perskaitė ištrauką iš Galeno, kur sakoma, kad šlapimą išskiria inkstai (385);

Dar reikėjo apžiūrėti keturis *ligonius*, ir jis grįžo prie darbo stengdamasis rūpintis jais, kaip tai turėtų daryti geras *gydytojas* – pasitelkęs protą, kuris kiekvieną ligonį nušviesdavo tarsi nedidelė kaitri saulė pro krištolinį jo dėmesio lęšį (518);

medicinines procedūras, manipuliacijas, intervencijas: *amputacija, amputavimas, Cezario pjūvis, chirurginė operacija, chirurginis bubono šalinimas, grietinėlės klizma, karštos vonios, kastracija, kastravimas, kraujo nuleidimas, kūno skrodimas, lęšiuko drumsties operacija, ligonių apžiūra, palaikų skrodimas, pieno klizma, skrodimas, skrodimas, šlapimo tyrimas, taurės, taurių statymas, valomoji klizma, žaizdų gydymas, žarnyno valymas ir kt., pvz.:*

Jis ne tik darydavo *valomąsias klizmas*, apkirpdavo plaukus, skuto barzdas, bet imdavosi ir *chirurginių operacijų*, skirdavo vaistų (42);

<...> *karštos vonios* silpnina širdį ir galūnes (88);

Kraujo nuleidimas, *taurės* ir *žarnyno valymas*, regis, ryškesnio poveikio nedaro (410);

Vieną popietę, pirmą kartą savarankiškai operavęs akį, – *lėšiuko drumsties operacija* chirurgijoje Robą labiausiai stulbino, – jis mėgino al Džuzdzžaniui padėkoti, bet chirurgas šiurkščiai nutraukė jo kalbą (503);

Jis įdėmiai iš klausė Robo pasakojimą apie *amputavimą* ir *žaizdų gydymą* <...> (557);

Pradėjęs šitą dvigubą *skrodimą* nuo tos vietos, kur aptinkama pilvo liga, iš karto gavo stabtelėti (624);

gydymo įstaigas ir patalpas: *ambulatorija, apžiūrų kambarys, chirurgijos kambarys, chirurgijos salė, chirurgų patalpos, laboratorija, laukiamasis, lavoninė, ligoninė, maro ligoninė, navikų skyrius, operacijų kambarys, palata, vaistinė* ir kt., pvz.:

Paryžiuje veikia didelė *ligoninė*, <...> (182);

Pro vienas praviras duris Robas pamatė *operacijų kambarį*, ligoniui skirtą lovą, kibirų ir įrankių (192);

Paskui jis rado *chirurgijos salę* ir vos susilaikė nesustojęs prie kiekvieno gulto apžiūrėti, kaip atrodo ligonių žaizdos ir bigės (333);

Juodu susėdo *apžiūrų kambaryje* ir kamantinėjo Ibn Siną, kokie jo negalavimo požymiai, kaip kad pats juos buvo mokęs (610);

<...>, Robas ir toliau skyrė jam kasdien gerti vyno, liepė vėl imtis darbo *lavoninėje* (614);

Dar gerą mėnesį Robas Džėjus vengė *ambulatorijos*, nesiprašė kartu su tėvu lankyti ligonių (705).

Kaip jau minėta įvade, dar XX a. antroje pusėje terminologijos moksle iškelta mintis, kad terminas, patekdamas į jam neįprastą, nemokslinę, aplinką, neišvengiamai patiria determinologizaciją. Tai plačioji kalbamojo reiškinių samprata. Toks terminas jau nebeįvardija specialios sąvokos, šioji darosi paprastesnė ir suprantamesnė nespecialistams. Tačiau atliktas tyrimas rodo, kad dauguma medicinos terminų romane įvardija tas pačias sąvokas kaip ir moksliniame tekste, kitaip sakant, jų semantinė struktūra išlieka nepakitusi, jie atlieka įvardijamąją funkciją ir neįgyja jokių papildomų reikšminių atspalvių¹¹, taigi jie plačiąja prasme nėra determinologizuoti, pvz.:

Krūtinės ląsta apsaugo *širdį* ir *plaučius*, <...> (425);

Ibn Saburas paprašė papasakoti, kaip atskirti *raupus* nuo *tymų* (516);

– Girdėjau apie tokią *operaciją* (110).

Kas kita tokie atvejai, kai medicinos terminai romane vartojami netiesiogine reikšme. Tokie terminai jau yra praradę ryšį su specialia sąvoka, jų semantinė apimtis išsiplėtusi ir susiformavusi nauja perkeltinė reikšmė, kitaip tariant, jie

¹¹ Šį procesą kai kurie autoriai vadina *despecializacija* (žr. Куликова, Сальмина 2018: 58).

determinologizuoti (žr. Куликова, Сальмина 2018: 58), tačiau tokių atvejų pasitaikė vos keli, pvz.:

<...> kad juos kur *maras* išgalabytų, <...> (312);

– Mečėtė ir valstybė gimusios iš vienu *įščiu*, <...> (596).

Tačiau, kita vertus, negalima sakyti, kad abiejuose sakiniuose pavartoti medicinos terminai yra patyrę to paties laipsnio determinologizaciją. Pirmame sakinyje terminas *maras* yra iš dalies determinologizavęsis, jo medicininė reikšmė dar yra apčiuopiama, tačiau antrame sakinyje terminas *įščios* jau yra visiškai determinologizavęsis.

Terminas grožiniame kūrinyje nėra koks svetimkūnis ar izoliuotas leksinis vienetas, dažnai jis apsuptas kitų žodžių, neterminų, kurie turi įtakos jo semantinei transformacijai ir modifikacijai. Grožinio kūrinio kontekstas „apdovanoja“ terminus epitetais¹², kurie gali pakeisti termino semantinę struktūrą, suteikti jam papildomų semantinių konotacijų (Бобырева 2016: 125; Маджаева 2020: 39).

Romane neretai medicinos terminai vartojami ne vieni, bet su savo kontekstiniais partneriais – įvairiais apibūdinamaisiais, vertinamaisiais būdvardžiais ar dalyviais, kurie neįmanomi moksliniame tekste, pvz.:

Eglstano arklides jis pasiekė visiškai uždusęs, šoną varstė *aštrus dieglys*, ir čia išvydo nepažįstamą senyvą moterį, vystančią ką tik gimusį kūdikį (17);

Vieną paskui kitą jis negaišuodamas apžiūrėjo lignonius: <...> kvailai išsišiepusią merginą su *bjauria opa* ant krūties, <...> (89);

– Susižeidžiau *prakeiktą koją* (177);

<...> įsiminė tik *didžiulę karštinę* ir tokį *klaikų galvos skausmą*, kad visa oda pasidarė be galo jautri (414);

Tačiau Ibn Sina kvietė jį ne patvirtinti ir šiaip akivaizdžios *baisios ligos* (429);

Naktį jis prapjovė senio palaikus, norėdamas sužinoti, kas sukėlė tokią *ramią mirtį*, <...> (632).

Romane medicinos terminai sugyvinami pasitelkiant ir kitokius kontekstinius partnerius – veiksmazodžius su jų priklausomaisiais partneriais (dažniausiai prievaisiais), pvz.:

Skausmas dūrė dar kartą, iš pradžių pilve, bet tuoj pat apėmė ir protą, ir visą kūną, kad ji nebepajėgė stovėti (14);

Skausmas gėlė nepakenčiamai, šį kartą kitoks, nepažįstamas (15);

Ar čiurkšlė gausi, vadinasi, *kūnas išplauna* ir *išvaro ligą*? (385);

<...> *maras* vienodai *ėda* ir sielas, ir kūnus (411);

<...> regėdami, kaip žaibiškai *liga pasiglemžia* Ali Rašidą, <...> (412);

¹² Esama nuomonės, kad epitetai yra vienas iš labiausiai paplitusių vertinamosios funkcijos realizavimo būdų (Лобанов 2008: 79).

Tačiau *karštinė* vėl *sutelkė jėgas ir puolė* (412);

<...>, o tada *pilvo skausmas* vėl *piktai priminė save* (608);

Kartu ištirsiu šlapimą, ir stebėsime, ar *liga žengs toliau* (695).

Medicinos terminai grožiniame tekste medicinos tematika vartojami vaizdingam palyginimui sukurti. Čia terminas atlieka dvejopą vaidmenį – jis yra arba žymimasis, arba žymintysis palyginimo elementas. Taigi galima išskirti du palyginimų tipus. Pirmojo tipo palyginimuose mokslinė sąvoka apibūdinama per buitinę; čia mokslinės sąvokos specifiškumas tarsi nustumiamas į antrą planą, antrojo tipo, atvirkščiai, – buitinė sąvoka apibūdinama per mokslinę (Жидкова 2007: 87).

Romane nereti medicinos terminai, dažniausiai organai ar jų dalys, įeinantys į pirmojo tipo palyginimų sudėtį, pvz.:

Gimdydama visada meldavo savo vardo šventąją, ir šventoji Agnietė padėdavo, bet ši kartą visas pasaulis buvo vien neatlėgstantis skausmas, o *kūdikis įsčiose – nelyginant didžiulis kamštis* (15);

Po jo Robas už užuolaidos įvedė kresną plinkantį vyrą *pabalusiomis tarsi pienas akimis* (108);

Žarnos buvo rausvos kaip dažytas Velykų kiaušinis, kraujas ryškiai raudonas (133);

Po gerokos valandėlės per pilvo raumenis jis pajuto, kaip didelė, *tarsi kempinė minkšta gimda* susitraukia į nedidelį standų kamuoliuką (170);

<...> Robą vėl *tarsi senas draugas pasveikino jūrligė* (307);

<...> čiupdavo *pulso dūžius, silpnus ir plistančius nelyg tinkle įstrigusio paukštelio sparnai* (412);

Pilvas dešinėje pusėje atrodė *kietas tarsi lenta* (459);

Jis aiškiai įžiūrėjo kelis rausvus *pieno latakėlius*, susijungiančius ties speneliu, jie buvo *tarsi upės atšakos, susiliejančios prie žiočių* (511);

Gyvuliui užmynus, jo *žastas triokštelėjo kaip šakaliukas*, <...> (518);

Robas darbavosi kantriai, prapjaudamas *raumenis*, piešdamas juos *lyg vielas ar virvių pluoštus* (631);

Naktį jis prapjovė senio palaikus, norėdamas sužinoti, kas sukėlė tokią ramią mirtį, ir pamatė, kad *arterija*, maitinanti širdį ir apatinę kūno dalį, *sudžiūvusi ir susitraukusi lyg stagaras* (632);

<...> nupiešė *įščias* išsipūtusiame pilve *tarsi apverstą taurę*, saugančią joje augančią gyvybę (632);

Jo žandikauliai buvo surakinti, burna pilna suputojusių seilių, beveik neprasi-skverbiančių pro sukąstus dantis, o *kūnas išsiritęs lyg įtemptas lankas* – pilvas iškeltas aukštyn, į lovą rėmėsi tik kulnai ir galva (674).

Aptikta medicinos terminų, einančių frazeologizmų, pvz.:

<...> net su pavydu *patraukė per dantį* pirmininką, karaliaus dvaro gydytoją Draifildą, <...> (667),

arba kitokių vaizdingų pasakymų sudedamosiomis dalimis, pvz.:

– Matyt, nebuvai mieste pastaruosius porą metų, kai siautė *raupų rykštė*? (124);

<...>, jie jojo į sodybą ant kalvos, kurioje tvyrojo *ligos kvapas*, – ten mirtimi vadavosi Ostriko žmona Ardisė (704).

Taigi aptarus pastaruosius penkis medicinos terminų pavartojimo atvejus kykla klausimas – ar galima teigti, kad visi čia minėti terminai yra determinologizuoti? Ar, pavyzdžiui, būdvardžiai *aštrus* (*aštrus dieglys*), *kaulėtas* (*kaulėta krūtinė*) ir pan., veiksmažodžiai *ėsti* (*maras ėda*), *pulti* (*liga puolė*) ir pan. eliminuoja terminų *dieglys*, *krūtinė*, *maras*, *liga* denotatus? Čia greičiausiai būtų galima kalbėti apie dalinę determinologizaciją, arba despecializaciją, kitaip sakant, medicinos terminai, nors vartojami ir kitokioje, nemokslinėje, sferoje, įvardija specialius denotatus, tačiau kontekstinių partnerių apsuptyje suprantami paprasčiau nei įprastoje jų funkcionavimo aplinkoje.

Moksliniame tekste medicinos terminas negali būti pakeičiamas kitu žodžiu, išskyrus absoliučiosios sinonimijos atvejus, pavyzdžiui, *kariesas* ir *ėduonis*, *epilepsija* ir *nuomaris*, *griaučiai* ir *skeletas*, *perikardas* ir *širdiplėvė*. Kas kita grožinis tekstas. Čia terminas įgyja daugiau laisvės, tampa semantiškai paslankesnis.

Romane kartais medicinos terminai pakeičiami kitais bendrinės kalbos žodžiais ar žodžių junginiais. Pavyzdžiui, vietoj termino *vaisiaus vandenys* vartojamas *savasis vandenynas*, pvz.:

Agnesė pridėjo delną prie pilvo ir pajuto, kaip muistosi kūdikis, plūduriuodamas *savajame vandenyn*e jai tarp strėnų (13).

Nors pasitaiko ir terminas *vandenys*, pvz.:

Prieš gimdydama Aną Merę ir po jos kelis kartus persileido, bet ir Džonatanas, ir mergytė, vos tik nutekėjo *vandenys*, iš jos kūno vadavosi lengvai, it glotnios sėklytės, nejučia praspūstančios tarp pirštų (15).

Vyro varpa (lot. *penis*) vadinama *smaigu*, *daiktu*, pvz.:

<...> prisimins, kaip karštas ir stebuklingas jos vyro *smaigas* sujungia juos abu, jai įsileidus jį į savo kūno gelmę (506);

Alos *daiktas*, užuot styrojęs stačias lyg lazdelė, buvo gerokai nulinkęs, <...> (581), arba eufemizmu, pvz.:

Tikriausiai tai buvo susiję su apkarpytu jo *pimpalu* (256);

Pimpalas atrodė mažesnis už Robo ir tamsesnis (580).

Chirurgijos specialistas įvardijamas terminu *chirurgas*, tačiau kartais jis pakeičiamas tokiais vaizdingais pasakymais kaip *kaulų žinovas*, *kaulų ir galūnių taisytojas*, pvz.:

<...> Robas vėl perėjo visą lignoninę, tik šį kartą paskui hakimą Džalalą ul Diną, *kaulų ir galūnių taisytoją*, jo ligoniai gulėjo apraizgyti virvėmis, <...> (364);

Robas nesuprato, bet *kaulų žinovas* linksmi mirktelėjo (616);

Dėl tokios gausybės anatomijos ir gydymo klaidų *kaulų žinovas* Džalalas būtų sukėles tikrą audrą (674).

Mažybinių priesagų vartojimas grožiniame tekste laikomas viena iš stilistinių priemonių. Terminai su šiomis priesagomis tokiaame tekste gali būti vartojami ne tik sąvokai apibūdinti, kitaip tariant, jie netransliuoja jokio vertinimo, bet ir tam tikriems emociniams atspalviams išreikšti (žr. Маджаева 2020: 39; Ланьлань 2013: 181). Tačiau termino reikšminiam turiniui tokios priesagos įtakos neturi (Жидкова 2007: 86–87). Kalbamiemi deminutyviniai vediniai dažniausiai pavadina tą patį dalyką, kaip ir jų pamatiniai žodžiai, tik pavadinamasis dalykas paprastai būna mažesnis už tos pat rūšies dalyką, žymimą pamatiniu žodžiu (žr. Keinys 2005 [1975]: 65).

Pasitaiko medicinos terminų su mažybinėmis priesagomis ir nagrinėjamame romane. Tokie terminai neturi kokių nors papildomų konotacijų, pvz.:

Viljamas Stiuartas neteko apetito, jo *veidukas* atrodė vis smailesnis, o akys – didesnės (210);

– Pūlinė angina, – galų gale pasakė Feratonas, rodydamas tamsiai raudonoje tėvo gerklėje baltas *žaiždeles* (26);

Šį kartą jis parodė naujų *augliukų*, pridygusių kirkšnyse (243);

Pasak vyriausiojo gydytojo, iš pradžių atsiradęs *gumulėlis* virsta maža širdele; pasakui atsiranda antras *gumulėlis*, iš jo vystosi kepenys; trečioje pakopoje susidaro visi kiti svarbiausi organai (508);

Teko jam gydyti žmogų, kuriam į kaklą buvo įkandęs asilas, prapjovė ne vieną šunvotę, atitaisė išnarintą riešą, grąžino į vietą sulaužyto piršto *kauliukus* (673).

Kaip jau rašyta, dažniausiai medicinos terminai romane vartojami tiesioginėmis termininėmis reikšmėmis, pasitaikė tik pora medicinos terminų metaforų. Infekcinė liga *pestis* romane, be tiesioginės reikšmės termino *maras*, dar vadinama ir perkeltinės reikšmės terminu *juodoji mirtis*, kuris suteikia tekstui vaizdingumo ir gyvumo, pvz.:

<...> vyriausiasis gydytojas paskelbė siunčias jus į Anšaną kovoti su *juodąja mirtimi*, <...> (397);

Kadangi *juodąją mirtį* gali sukelti oru perduodamas ir puvinimo garų skleidžiamas užkratas, manyčiau, turite ir prie ligonių, ir prie sveikųjų kurti kuo didesnius kvapiųjų medžių laužus (397);

<...> kaire kilus *juodajai mirtčiai* iš kiekvienų penkių ligonius prižiūrėjusių gydytojų keturi patys užsikrėtė ir mirė (401);

<...>, kuo greičiausiai išnešėme tuos lavonus už miesto ir sudeginome, bet buvo per vėlu, *juodoji mirtis* pasirodė ir pas mus (403);

Tas pats pasakytina ir apie terminą *mirtis*, kurį keliais atvejais pakeičia vaizdinga animistinė metafora, pvz.:

Mėgina pergudrauti prakeiktąjį *Juodąjį riterį* (582);

Ir suvokė, kad kovodamas su prakeiktuoju *Juoduoju riteriu* kovoja, kad pats išliktų (665).

Moksliniame medicinos tekste įprasta greta terminų pateikti jų lotyniškus atitikmenis. Romane taip pat pasitaikė toks mokslinis intarpas, kai greta lietuviško organo pavadinimo prirašytas jo lotyniškas atitikmuo, pvz.:

Tai žino kiekvienas mėsininkas, nes jis kasdien mato, kur yra inkstai, mato nuo kiekvieno inksto į šlapimo pūslę vedantį šlapimtakį (vadinamą *ureter*¹³), tad nagrinėdamas tokią anatomiją supranta jų paskirtį ir atliekamą darbą (385).

Didžioji dalis romane vartojamų medicinos terminų yra aiškūs skaitytojui, neturinčiam medicininio išsilavinimo. Jų autorius paprastai neaiškina. O jei terminas ir aiškinamas, tai dažniausiai paprastai, buitiškai, nors taip pat ir išraiškingai, pvz.:

Širdis – kraują varinėjantis siurblys (566).

Vienas iš būdų, kuriuo autorius aiškina skaitytojui neaiškius terminus grožiniame tekste, yra neskaidraus termino reikšmės išaiškinimas, remiantis kitais greta esančiais terminais, kurie savo ruožtu yra daugiau ar mažiau aiškūs (žr. Самохина 2011: 165).

Romane keli medicinos terminai skoliniai aiškinami sinonimais, t. y. jų lietuviškais atitikmenimis, pvz.:

Todėl senieji persijos gydytojai vadino šitą ligą *nazul-i-ab*, kitaip – „*vandenų nuotėkiu*“. Šis pavadinimas vėliau supaprastėjo iki „*vandenkričio ligos*“, arba *kataraktos* (362–363);

Robas pasijuto nejaukiai, prisiminęs nuo opistotonuso mirusį arklainką, <...> (674);

<...>; tai buvo *opistotonusas*, *atgalinis mėšlungis* (674).

Pasitaikė keliolika medicinos terminų ar sudėtinių medicinos terminų dėmenų, kurie eiliniam skaitytojui gali būti neaiškūs, tačiau autorius jų neaiškina, ir tai suteikia pasakojimui paslaptį, pvz.:

– Laikino pobūdžio supuratyvus uždegimas (26);

Išeidamas paliko mažutį buteliuką su skysto kalomelio ir švendrių anglių mišiniu <...> (26);

Barzdaskučiuui reikėjo portulakų, užpiltos Ypatinguoju jos stabdydavo ir slopindavo karštinę (99);

Moku nupjauti sužalotą pirštą, kad bigė atrodytų kuo padoriau (184);

Baigiantis jo mokslo laikui, kiekvienas mokės atlikti flebotomiją, prideginti, įpjauti arterijas ir šalinti akių valktis (193);

<...> viduriuose yra bubonas (194);

¹³ Kursyvinta originale.

<...> širdis; ši dirba tarsi nuolat susispaudžiantis kumštis, per sistolę kraują išstumiantis, paskui atsipalaiduojantis ir per diastolę vėl prisipildantis kraujo (495);

Jis lankė juos tris dienas paeilui, davė ir žvirbliarūčių, ir sagapeno, ir Ibn Sinos tyrės, tik nematė jokio poveikio, <...> (574);

Į Kasimo raudonąjį vyną įbėręs opijaus ir buingo, nuskubėjo pas ligonį (618);

Perforuojantis pilvo negalavimas stebėtas šešiais atvejais, visi ligoniai mirė (630);

Buvo kaip tik tas metas, kai ima siausti krupas, ir Robui dabar būtų pravertusios persiškos vaistinės medžiagos <...> (669).

Centrinio romano medicinos terminu galima laikyti *gydytoją*. Beje, jis eina ir romano pavadinimu. Šis terminas vartojamas dažniausiai – suskaičiuota per 300 jo pavartojimo atvejų (kitų medicinos terminų pavartojimo romane skaičių žr. 1 lentelėje). *Gydytojo* kontekstiniai partneriai – dvejopos – teigiamos (dažniausiai) ir neigiamos – konotacijos žodžiai, pvz.:

<...> tad silpnumo akimirką pakvietė *tikrą gydytoją* <...> (25);

<...> – Tik štai blogai, – pyktelėjo jis, – kad tokiam *sumaniam gydytojui* niekaip nesiseka padėti man atsikratyti kaulų ir sąnarių skausmo, <...> (175);

Robas miglotai prisiminė Barzdaskutį kalbėjus apie *garsų gydytoją* Adoilesentolį <...> (191);

Gal kur nors yra koks *didis gydytojas*, galintis jam padėti (238);

<...>, bet jis – *nuostabus gydytojas*, <...> 420);

<...>, *gerbiamas* ir *klestintis gydytojas*, <...> (423);

– Esi *puikus gydytojas*, Jese, <...> (446);

Tačiau esi sąžiningas ir garbingas, ir dar *nepaprastas gydytojas* (490);

<...> geriausias būdas tapti *žinomu gydytoju* – laimėti čatirą (495);

Ibn Sina buvo *iškiliausias gydytojas* Rytų ir Vakarų kalifatuose, <...> (513);

Didžiausio ir *nuostabiausio gydytojo*, kuriam lygaus nėra visame pasaulyje (637);

Ilgainiui abu suprato, kad valdovas nieko nesiims, nors *gydytojų Princų princas* – iškilus žmogus, o Karimas – šacho numylėtinis (590);

<...> vartų viršininkas Ibn Sinai parodė įprastą *gydytojų kunigaikščiui* pagarbą, <...> (590);

<...> Virš šitų apgailėtinų žmogelių – *raudonskruosčiai pasipūtę gydytojai*, besirūpinantys kilmingaisiais, nes lupa kaip niekas kitas (66);

Visi kalba, esą tas mokslas niekam tikęs, o jį baigusieji – *netikę gydytojai* (109);

Žinoma, tarp žydų pasitaikydavo tikrų bukalgių, kurie paskui tapdavo *prastais gydytojais*, <...> (514);

Girdėjau kalbant, kad *gydytojas raganius* gali taip paveikti ligonį, kad iš burnos ima veržtis putos ir jis sustingsta lyg negyvas (674).

Tokių kontekstinių partnerių apsuptyje išryškėja prieštaringi požiūriai į gydytojo profesiją anais tolimesiais laikais.

1 LENTELĖ. Medicinos terminų pavartojimų romane skaičius

Medicinos terminas	Pavartojimų skaičius
gydytojas	384
ligonis	202
ligoninė	64
liga, kūnas, barzdaskutys chirurgas	61
medicina	56
skausmas	50
vaistas	42
ranka	38
kraujas	37
pilvas	36
žaisda	33
akis	32
maras	31
chirurgas	30
kaulas, koja	25
oda, karštinė	24
gydymas	20
...	mažiau nei 20

Baigiant galima pritarti minčiai, kad meninis medicininis diskursas negali apsieiti be terminų, atskleidžiančių medicinos specialisto profesinio ir kalbinio pasaulio vaizdą įdomiau ir giliau (Маджаева 2020: 39), taip pat ir tiksliau, realistiškiau, įtaigiau.

Nors tyrimas buvo atliktas remiantis vienu šaltiniu, tačiau vis dėlto tam tikros pagrindinės medicinos termino funkcionavimo grožiniame tekste tendencijos išryškėjo. Jos gali būti patvirtintos arba paneigtos, papildytos arba pakoreguotos tolesniuose šios krypties tyrimuose.

APIBENDRINAMOSIOS IŠVADOS

1. Medicinos terminų poreikį, radimąsi ir neišvengiamą būtinumą grožiniame kūrinyje lemia to kūrinio tematika. Medicinos terminai romane *Gydytojas. Avicenos mokinys* dažniausiai vartojami aprašant įvairias medicinines situacijas, atskleidžiančias gydytojų darbo kasdienybę ir specifiką. Medicinos terminai

suteikia pasakojimui mokslinio sugestyvumo ir realistiškumo. Jie sukuria profesinę, medicininę, aplinką ir ją charakterizuoja, taigi tampa rašytojo idėjinio sumanymo įgyvendinimo priemone, pasakojamosios istorinės epochos – viduramžių – sveikatos ir medicinos reikalų padėties atspindžiu.

2. Išskirti keturi pagrindiniai romano mikrokontekstai, kuriuose vartojami medicinos terminai: ligonių apžiūra ir jų fizinės būklės nusakymas, ligų, liguistų būsenų ir jų požymių apibūdinimas, operacijų ir kitokių medicininių manipuliacijų ir intervencijų aprašymas, anatomijos žinių perteikimas.

3. Išskirtos dvi romane vartojamų medicinos terminų grupės: tikrieji (moksliniai) medicinos terminai, daugiausia įvardijantys anatomines ir klinikines sąvokas, ir netikrieji medicinos terminai, arba pseudoterminai, kurie tik apytiksliai žymi medicinos sąvokas. Pastarieji romane taip pat vaidina nemažą vaidmenį, mat atliepia vaizduojamąjį laikotarpį, kuomet dauguma ligų dar nebuvo identifiikuotos, todėl jos apibūdinamos aprašomuoju būdu, pavyzdžiui, aklosios žarnos uždegimas (apendicitas) romane vadinamas *šono negalavimu*, *pilvo negalavimu*, *pilvo negalia*, *pilvo liga*, *negalavimu storojoje žarnoje*, *šono liga*, *pilvo šono negalavimu*, *pilvo šono liga*.

4. Teminiu atžvilgiu romane vartojami medicinos terminai sudaro 7 svarbiausias grupes: žmogaus kūno dalys, organai ir jų dalys, ligos, liguistos būsenos ir jų simptomai, vaistai, vaistinės medžiagos ir tvarslava, gydymo prietaisai, įrankiai ir įnagiai, gydymo procese dalyvaujantys asmenys, gydymo įstaigos ir patalpos, medicininės procedūros, manipuliacijos ir intervencijos. Taigi, galima sakyti, kad rašytojas skaitytojui pateikia visą medicinos terminijos arsenalą.

5. Priešingai nei moksliniame tekste, kuriame terminas yra vienafunkcis, grožiniame tekste jis pasižymi daugiafunkciškumu.

5.1. Pagrindinė medicinos terminų romane atliekama funkcija yra nominatyvinė (įvardijamoji), t. y. jie dažniausiai vartojami savo tiesiogine, terminine, reikšme kaip ir moksliniame tekste ir neturi jokių papildomų emocinių, vertinamųjų ir pan. atspalvių, kitaip tariant, yra stilistiškai neutralūs.

5.2. Kita svarbi medicinos terminų romane atliekama funkcija yra vaizdinė, t. y. terminai padeda kurti tikroviškus gydytojo kasdienio darbo paveikslus.

5.3. Dauguma medicinos terminų yra aiškūs ir suprantami skaitytojui, neturinčiam medicininio išsilavinimo. Neaiškių medicinos terminų pasitaikė tik keletas. Šiuo atveju tokie terminai atlieka pažintinę funkciją, mat jų reikšmės aiškinimasis padeda gauti naujos medicininės informacijos.

5.4. Medicinos terminų, kurie atlieka emocinę-ekspresinę, t. y. svarbiausią grožinio stiliaus tekstų funkciją, romane palyginti nedaug. Tačiau reikia pasakyti, kad ši funkcija jiems būdinga tik tada, kai terminai tekste vartojami ne vieni, bet su savo kontekstiniais partneriais – įvairiais apibūdinamaisiais, vertinamaisiais būdvardžiais, dalyviais. Ypač medicinos terminus suasmenina, sugyvina

veiksmazodžiai, kurie savo ruožtu patys turi priklausomųjų kontekstinių partnerių (dažniausiairieveiksmių). Pasitaiko medicinos terminų, dažniausiai įvardijančių organus ar jų dalis, įeinančių į tokios semantinės stiliaus priemonės kaip palyginimai sudėtį.

5.5. Minėtina dar viena medicinos terminų funkcija – edukacinė. Medicinos terminai, rišliai įpinti į grožinį tekstą ir tapę neatsiejama vaizdų ir emocijų pasaulio dalimi, taip pat suteikia skaitytojui medicinos istorijos žinių ar jas pagilina bei dalykiškai jį praprusina.

6. Atliktas tyrimas iš esmės paneigia teiginį, esą terminas patekęs į jam nebūdingą aplinką (grožinį tekstą) patiria determinologizaciją. Šio reiškinio apraiškos tiriamajame romane, išskyrus pavienius metaforizacijos atvejus, retos, mat dažniausiai medicinos terminai tiksliai įvardija sąvokas, neprarasdami savo termininių reikšmių, t. y. išlaiko skaidrią semantinę struktūrą. Kiek dažnesni iš dalies determinologizuoti, arba despecializuoti, medicinos terminai.

ŠALTINIS

Noah Gordon. *Gydytojas. Avicenos mokinyas*. Iš anglų kalbos vertė Leonas Judelevičius, Vilnius: Alma littera, 2020.

LITERATŪRA

Gaivenis Kazimieras 1997: Terminizacija ir determinizacija. – *Terminologija* 4, 4–7. Prieiga internete: <http://journals.lki.lt/terminologija/article/view/804/895>.

Gaivenis Kazimieras 2002: *Lietuvių terminologija: teorijos ir tvarkybos metmenys*, Vilnius: LKI leidykla.

Humbert-Droz Julie, Piction Aurélie, Condamines Anne 2019: How to build a corpus for a tool-based approach to determinologisation in the field of particle physics. – *Research in Corpus Linguistics* 7, 1–17. DOI 10.32714/ricl.07.01. Prieiga internete: <https://archive-ouverte.unige.ch/unige:126482>.

Keinys Stasys 2005 [1975]: Priesaginė lietuviškų terminų daryba. – *Dabartinė lietuvių terminologija*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 21–76.

Kvašytė Regina 2005: *Mokomas terminologijos žodynelis*, Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.

Mincu Eugenia 2018: Sistemul terminologic medical: modelare și remodelare. – *Philologia* LX, 30–36. Prieiga internete: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/30-36.pdf.

Mitkevičienė Asta 2020: Terminai internetinėje žiniasklaidoje (žvalgomasis tyrimas). – *Terminologija* 27, 108–127.

Pikčilingis Juozas 1971: *Lietuvių kalbos stilistika* 1, Vilnius: Mintis.

Riaubaitė Šarūnė 2016: „Gydytojas. Avicenos mokinys“ nukels į paslaptin-gus XI amžiaus pasaulius. Prieiga internete: <https://www.15min.lt/kultura/naujiena/literatura/gydytojas-avicenos-mokinys-nukels-i-paslaptingus-xi-amziaus-pasaulius-286-722622?copied>).

Salamakha M. Ya. 2017: Secondary Nomination as the Way of English Environmental Term-Formation. – *Science and Education a New Dimension. Philology* V (32), Issue: 122, 70–73. Prieiga internete: https://seanewdim.com/uploads/3/4/5/1/34511564/m_ya_salamakha_secondary_nomination_as_the_way_of_english__environmental_term-formation.pdf.

Župerka Kazimieras 1983: *Lietuvių kalbos stilistika*, Vilnius: Mokslas.

Župerka Kazimieras 2000: Kalbotyros terminai publicistikoje. – *Darbai ir dienos* 24, 75–182. Prieiga internete: <http://donelaitis.vdu.lt/publikacijos/zuperka>.

Багиян Александр Ю. 2014: Детерминологизация как результат размытости границ между специальной и общеупотребительной лексикой. – *Филологические науки. Вопросы теории и практики* 7–2(37), Тамбов: Грамота, 28–33. Prieiga internete: https://elibrary.ru/download/elibrary_21587875_75452096.pdf.

Баранова Ирина А. 2010: Литература и медицина: трансформация образа врача в русской литературе XIX века. – *Вестник Самарской гуманитарной академии. Серия: Философия. Филология* 2(8), Самара: Самарская гуманитарная академия, 186–194. Prieiga internete: https://elibrary.ru/download/elibrary_16753803_39260384.pdf.

Беглова Елена И. 2018: Детерминологизация как лексический процесс в русском литературном языке конца XX–XXI вв. – *Русский язык в славянской межкультурной коммуникации. Сборник научных трудов по итогам международной научной конференции, посвящённой 75-летию со дня рождения доктора филологических наук, профессора К. А. Войловой*, отв. ред. О. В. Шаталова, Москва: Московский государственный областной университет, 30–35. Prieiga internete: https://elibrary.ru/download/elibrary_35148088_93354318.pdf.

Бобырева Наталья Н. 2016: Художественные функции шахматной терминологии в романе В. Набокова „Защита Лужина“. – *Филология и культура* 4(46), Казань: Казанский (Приволжский) федеральный университет, 123–128. Prieiga internete: https://elibrary.ru/download/elibrary_27530703_10169961.pdf.

Бычкова Ольга Н. 2011: Детерминологизация как функционально-коммуникативная трансформация термина. – *Язык. Текст. Дискурс* 9, Ставрополь:

Северо-Кавказский федеральный университет, 458–462. Prieiga internete: https://elibrary.ru/download/elibrary_21188095_19170510.pdf.

Воскресенская Любовь И. 2012: Роль терминов в заголовках произведений на английском языке. – *Омский научный вестник* 5(112), Омск: Омский государственный технический университет, Омский государственный университет путей сообщения, 137–141. Prieiga internete: https://www.elibrary.ru/download/elibrary_18425202_27156197.pdf.

Воскресенская Любовь И. 2015: Социолингвистические функции научно-технических терминов в романе А. Кронина „Цитадель“. – *Филологические науки. Вопросы теории и практики* 1–2(43), Тамбов: Грамота, 45–48. Prieiga internete: https://elibrary.ru/download/elibrary_22662412_94875924.pdf.

Воскресенская Любовь И. 2016: Семантическое и функциональное тождество технических терминов в научном и художественном дискурсе. – *Омские социально-гуманитарные чтения. Материалы IX Международной научно-практической конференции. Министерство образования Омской области; Омское отделение Российского общества социологов; Омский государственный технический университет, Омск: Омский государственный технический университет, 352–356. Prieiga internete: https://elibrary.ru/download/elibrary_26729900_54089181.pdf.*

Воскресенская Любовь И. 2017: Полифункциональность научно-технических терминов в англоязычной художественной литературе. – *Омские социально-гуманитарные чтения 2017. Материалы X Международной научно-практической конференции*, отв. ред. Л. А. Кудринская, Омск: Омский государственный технический университет, 259–263. Prieiga internete: https://www.elibrary.ru/download/elibrary_29667141_69625222.pdf.

Гаврилова Инеса А., Клестер Анна М. 2020: Терминологизация, детерминологизация и ретерминологизация специализированного слова (на примере немецких специализированных языков). – *Язык науки и техники в современном мире. Материалы IX Международной научно-практической конференции*, Омск: Омский государственный технический университет, 24–30. Prieiga internete: https://elibrary.ru/download/elibrary_44079928_28878304.pdf.

Глазкова Валерия С. 2008: *Функционально-стилистические особенности терминов в художественной литературе (на примере романа Е. Замятина „Мы“)*. Prieiga internete: <https://urok.1sept.ru/articles/511969>.

Головина Елена В. 2019: Семантические особенности специальной лексики в произведении “The moons is a harch mistress” Р. Хайнлайна. – *Филологические науки. Вопросы теории и практики* 12(1), Тамбов: Грамота, 93–98. Prieiga internete: https://elibrary.ru/download/elibrary_36690274_39548776.pdf.

Головина Елена В., Солдатенко Анна Е. 2018: Модель семантического пространства термина в художественном тексте. – *Филологические науки. Вопросы теории и практики* 3–1(81), Тамбов: Грамота, 88–91. Prieiga internete: https://elibrary.ru/download/elibrary_32520059_86549661.pdf.

Даниленко Валерия П. 1977: *Русская терминология: опыт лингвистического описания*, Москва: Наука.

Жидкова Юлия Б. 2007: Функционирование медицинских терминов в рассказах А. П. Чехова. – *Вестник Воронежского государственного университета. Серия: Лингвистика и межкультурная коммуникация* 2–2, Воронеж: Воронежский государственный университет, 84–88. Prieiga internete: https://elibrary.ru/download/elibrary_12051840_12306802.pdf.

Жидкова Юлия Б. 2008: *Функционирование медицинской терминологии в художественных произведениях русских писателей XIX – начала XXI веков (на материале прозы А. П. Чехова, В. В. Вересаева, М. А. Булгакова, Ю. П. Германа, В. П. Аксенова, Л. Е. Улицкой)*: автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук, Воронеж: Воронежский государственный университет. Prieiga internete: <https://dlib.rsl.ru/viewer/01003444836#?page=1>.

Кириллова Александра И. 2019: К проблеме детерминологизации военной лексики. – *Донецкие чтения 2019: образование, наука, инновации, культура и вызовы современности. Материалы IV Международной научной конференции*, под общей редакцией проф. С. В. Беспаловой, Донецк: ДонНУ, 62–64. Prieiga internete: https://elibrary.ru/download/elibrary_42426197_28437478.pdf.

Константинова Олена В. 2019: Семантична деривація і процеси детермінологізації англійських та українських фінансових термінів. – *Семантична деривація лексики в аспекті міжмовних досліджень: колективна монографія*, кол. авт., голов. ред. О. В. Деменчук, Рівне: РДГУ, 82–89. Prieiga internete: <http://repository.rshu.edu.ua/id/eprint/469/1/Константинова%200.%20В.pdf>.

Куликова Ирина С., Салмина Диана В. 2018: Лингвистические термины за рамками специального текста (на примере термина *междометие*). – *Известия Южного федерального университета. Филологические науки* 2, Ростов-на-Дону: Южный федеральный университет, 56–66. Prieiga internete: https://elibrary.ru/download/elibrary_35154516_37819802.pdf.

Лобанов Сергей В. 2008: Реализация функции оценки научным термином в художественном тексте. – *Иностранные языки в высшей школе* 6, Рязань: Рязанский государственный университет имени С. А. Есенина, 77–82. Prieiga internete: https://elibrary.ru/download/elibrary_16822634_51091287.pdf.

Маджаева Санья И. 2020: Медицинские термины в неспециальной литературе. – *Вестник Южно-Уральского государственного университета. Серия: Лингвистика* 17(1), Челябинск: Южно-Уральский государственный университет (национальный исследовательский университет), 37–41. Prieiga internete: https://elibrary.ru/download/elibrary_42411942_30877816.pdf.

Матвеева Ольга В. 2012: Частотность употребления медицинских терминов как показатель жанровой принадлежности текста. – *Наука и современность* 15–2, Новосибирск: Общество с ограниченной ответственностью „Центр развития научного сотрудничества“, 146–151. Prieiga internete: https://elibrary.ru/download/elibrary_20818590_32524392.pdf.

Мухамеджанова Алина М. 2015: Термины и терминологические словосочетания как источник образности в произведениях М. Шолохова. – *Известия Южного федерального университета. Филологические науки* 4, Ростов-на-Дону: Южный федеральный университет, 168–176. Prieiga internete: https://elibrary.ru/download/elibrary_25032136_78897683.pdf.

Немыка Анна А. 2015: Термины в языке художественной литературы. – *Русский язык и литература в пространстве мировой культуры. Материалы XIII Конгресса МАПРЯЛ: в 15 томах*, Санкт-Петербург: Международное некоммерческое партнерство преподавателей русского языка и литературы „МАПРЯЛ“, 179–183. Prieiga internete: https://elibrary.ru/download/elibrary_28429356_52144601.pdf.

Немыка Анна А., Пешков Анатолий Н. 2015: Термины в языке художественной: теоретический, функциональный и лингводидактический аспекты. – *Историческая и социально-образовательная мысль* 7(5–2), Краснодар: Негосударственное образовательное частное учреждение дополнительного профессионального образования „Кубанская многопрофильная Академия подготовки, переподготовки, повышения квалификации специалистов“, 250–253. Prieiga internete: https://elibrary.ru/download/elibrary_24103946_57412545.pdf.

Понамаренко Ирина Н., Уварова Ирина В. 2016: Медицинский термин в неспециальном дискурсе. – *Казанская наука* 3, Казань: Общество с ограниченной ответственностью „Рашин Сайнс“, 95–97. Prieiga internete: https://elibrary.ru/download/elibrary_25905942_82586343.pdf.

Попова Лариса Г., Гамов Антон Н. 2019: Особенности функционирования военных терминов в англоязычной военной прозе XX века. – *Вестник Адыгейского государственного университета. Серия 2: Филология и искусствоведение* 1(232), Майкоп: Адыгейский государственный университет, 92–99. Prieiga internete: https://elibrary.ru/download/elibrary_39154204_73968942.pdf.

Потапова Ольга Е. 2020: Функционирование терминов в художественном тексте. – *Научный аспект* 8(2), Самара: Аспект, 993–996. Prieiga internete: <https://na-journal.ru/2-2020-filologiya-lingvistika/2272-funkcionirovanie-terminov-v-hudozhestvennom-tekste>.

Прокопова Майя В. 2013: Терминологические маркеры языка детективной прозы и их трансформация в художественном тексте. – *Филологические науки. Вопросы теории и практики* 5–2(23), Тамбов: Грамота, 168–172. Prieiga internete: https://elibrary.ru/download/elibrary_18952737_79837014.pdf.

Рахимова Динара И. 2017: Игровая терминология в художественном и профессиональном дискурсах (на материале произведений В. В. Набокова, А. Е. Карпова, А. Б. Рошала). – *Филология и культура* 3(49), Казань: Казанский (Приволжский) федеральный университет, 66–70. Prieiga internete: https://elibrary.ru/download/elibrary_30543314_54400918.pdf.

Ремпель Елена А. 2015: Медицинская тема в творчестве А. П. Чехова. – *Бюллетень медицинских интернет-конференций* 5(1), Саратов: Наука и инновации, 34–35. Prieiga internete: https://elibrary.ru/download/elibrary_22860208_58357369.pdf.

Самохина Анна А. 2011: Сравнение частотности употребления стилистически маркированных и стилистически нейтральных терминов в художественном тексте. – *Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена* 131, Санкт-Петербург: Российский государственный педагогический университет им. А. И. Герцена, 205–213. Prieiga internete: https://elibrary.ru/download/elibrary_17261420_47619607.pdf.

Самохина Анна А. 2011: Стратегии авторского объяснения терминов в художественном тексте. – *Вестник Ленинградского государственного университета им. А. С. Пушкина* 7(4), Санкт-Петербург: Ленинградский государственный университет им. А. С. Пушкина, 158–166. Prieiga internete: https://www.elibrary.ru/download/elibrary_24131898_48720986.pdf.

Самохина Анна А. 2011: Теоретические аспекты функционирования термина в художественном тексте. – *Вестник Ленинградского государственного университета им. А. С. Пушкина* 1(4), Санкт-Петербург: Ленинградский государственный университет им. А. С. Пушкина, 167–176. Prieiga internete: https://elibrary.ru/download/elibrary_17850198_23662545.pdf.

Сергеева К. Е. 2018: Стилистическая функция терминов в художественном произведении. – *Язык и мир изучаемого языка. Сборник научных статей*, ред. совет А. А. Зарайский, Е. А. Елина, С. П. Хижняк, Саратов: Саратовский социально-экономический институт (филиал) федерального государственного бюджетного

образовательного учреждения высшего образования „Российский экономический университет им. Г. В. Плеханова“, 291–293. Prieiga internete: https://elibrary.ru/download/elibrary_35002098_86134927.pdf.

Середюк Ірина В. 2013: Типологія детермінологізації англomовних філософських термінів. – *Термінологічний вісник* 2(2), 150–156. Prieiga internete: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/51305/26-Sered%20uk.pdf?sequence=1>.

Синелева Анастасия В. 2020: Специальная лексика в романе В. Дудинцева „Белые одежды“. – *Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского* 1, Нижний Новгород: Национальный исследовательский Нижегородский государственный университет им. Н. И. Лобачевского, 193–199. Prieiga internete: https://elibrary.ru/download/elibrary_42606022_45456674.pdf.

Смирнова Галина Ю. 2012: Математические термины в нематематических контекстах. – *Вестник Санкт-Петербургского университета. Серия 9. Филология. Востоковедение. Журналистика* 1, Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский государственный университет, 158–164. Prieiga internete: https://elibrary.ru/download/elibrary_17671603_45290505.pdf.

Собянина Валентина А. 2011: К вопросу о детерминализации лексики в современном немецком языке. – *Вестник Московского городского педагогического университета. Серия: Филология. Теория языка. Языковое образование* 1(7), Москва: Московский городской педагогический университет, 22–30. Prieiga internete: https://elibrary.ru/download/elibrary_17673381_64122445.pdf.

Суперанская Александра В., Подольская Наталия В., Васильева Наталия В. 1989: *Общая терминология: вопросы теории*, Москва: Наука.

Тамбиева Зухра Ю., Текеева Залина Н. 2019: Использование медицинских терминов в художественной литературе английского языка. – *Проблемы современного педагогического образования* 62–3, Ялта: Гуманитарно-педагогическая академия (филиал) Федерального государственного образовательного учреждения высшего образования „Крымский федеральный университет имени В. И. Вернадского“, 236–240. Prieiga internete: https://elibrary.ru/download/elibrary_37035746_73337228.pdf.

Татаринov Виктор А. 2006: *Общее терминоведение: энциклопедический словарь*, Москва: Московский Лицей.

Шамсеева Гульнара Х. 2018: Юридические „вкрапления“ в тексте художественного произведения и их функциональная значимость (на примере романа Сидни Шелдона („Rage of angels“). – *Ученые записки Казанского юридического института МВД России* 3(6), Казань: Казанский юридический

институт МВД РФ, 116–119. Prieiga internete: https://elibrary.ru/download/elibrary_36424843_50356576.pdf.

Эфендиева Росина А., Дзасежева Лариса Х., Хутова Элла Р. 2015: Особенности функционирования научных терминов в художественных произведениях. – *Филологические науки. Вопросы теории и практики* 12–4(54), Тамбов: Грамота, 217–223. Prieiga internete: https://elibrary.ru/download/elibrary_25069545_70563180.pdf.

Якунина Татьяна И. 2018: Лексико-семантическая классификация терминов и их роль в формировании художественного текста (на материале романа Майкла Ондатье „Английский пациент“). – *Мир науки, культуры, образования* 2(69), Горно-Алтайск: Редакция научного международного журнала „Мир науки, культуры, образования“, 576–578. Prieiga internete: https://elibrary.ru/download/elibrary_34904510_70391518.pdf.

Янь Ланьлань 2013: Термины изобразительного искусства в художественном тексте (повесть Н. В. Гоголя „Портрет“). – *Вестник Московского университета. Серия 9: Филология* 3, Москва: Московский государственный университет им. М. В. Ломоносова, 179–184. Prieiga internete: https://elibrary.ru/download/elibrary_20289438_92432839.pdf.

Medical Terms in a Fictional Text

SUMMARY

The article addresses medical terms in Noah Gordon's novel *The Physician*, reveals the features of their functioning in the fictional text and the functions performed by them.

The need and occurrence of medical terms in fiction are determined by the theme of the work of fiction. Concerning the novel under analysis, medical terms are usually used to describe various medical situations revealing the daily routine and specificity of the physician's job. They create a professional, medical, environment and characterise it, becoming the means of bringing the writer's idea to life and a reflection of the healthcare and medical situation of the historical epoch – the Middle Ages – described in the novel.

Four major micro-contexts of the novel in which medical terms are used were distinguished: patients' examination and determination of their physical condition, description of diseases, conditions and their symptoms, operations and other medical manipulations and interventions, presentation of knowledge in the field of anatomy.

Medical terms were classified into two groups: proper (scientific) medical terms, which mainly nominate anatomical and clinical concepts, and improper medical terms, or pseudo-terms, which indicate medical concepts to some degree only.

Thematically, the medical terms used in the novel make up seven major groups: parts of the human body, organs and their parts; diseases, conditions and their symptoms; medications, medicinal substances and dressings; medical equipment, tools and instruments; people involved in the treatment process; medical institutions and facilities; medical procedures, manipulations and interventions. In other words, the writer provides the reader with the massive stock of medical terms.

The medical term demonstrates multifunctionality in the fictional text.

The principal function played by medical terms in the novel is nominative, i.e. they are usually used in their direct meaning in the manner identical to a scientific text and have no additional emotional, evaluative, etc. shades; in other words, they are stylistically neutral.

The medical terms used in the novel help in creating realistic images of the physician's daily life, i.e. they play a visual function.

Most of the medical terms are clear and understandable to the reader without any medical background. The clarification of the meaning of unfamiliar medical terms helps the reader to get new medical information, playing an informative function.

In the novel, the medical terms, which are accompanied by descriptive and evaluative adjectives and particles, personifying and vivifying verbs and which form comparisons, idioms and other vivid expressions, perform an emotional-expressive function. They make up an integral part of the work of fiction as the world of artistic images and emotions.

The medical terms used in the novel provide the reader with the knowledge of medical history or enhances the said knowledge and benefits the reader professionally, i.e. they play an educational function.

As soon as the medical term gets into a non-typical environment (a fictional text), it usually nominates the same specific denotatum as in a scientific text; in other words, it does not undergo full determinologization. Partly determinologized medical terms are slightly more common in the novel.

Įteikta 2021 m. balandžio 7 d.

PALMIRA ZEMLEVIČIŪTĖ

Lietuvių kalbos institutas

Petro Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius, Lietuva

palmira.zemleviciute@lki.lt